

Prugberger Tamás

A jogi értékek jelentősége és időszerűsége

Significance and Topicality of Legal Values

Összefoglalás

A tanulmány hat fejezete közül az első a jogi normarendszernek a szokásjogon és a jogalkotáson keresztül történt fejlődésével összevetve mutatja ki, hogy a mai jogalkotásban az egységes elveken alapuló értékjogi szempontok egyre hátrébb szorúlnak. Ennek a nemzetközi viszonyokban és a diplomáciában történő megnyilvánulásairól a második fejezet szól, míg a harmadik fejezet az államszervezésnek az önkormányzati demokratikus érdekösszhang elvén történő megvalósulásának a lehetőségeiről értekezik. A negyedik fejezet a jelenlegi magyar ellenzék és külföldi támogatásának a jogi és az erkölcsi értékek szerinti megítéléséről szól, az ötödik pedig a jogi értékek erodálódását és annak okait vizsgálja. Végül a hatodik a jelenkori jogi érték- és identitásválságnak az utókort érintő kihatásait elemzi.

Summary

The first of the six chapters of the study discusses the development of legal systems based on common law and legislation and demonstrates that in the current practice of legislation uniform legal values are increasingly pushed to the background. The manifestations of this trend in international relations and in diplomacy are detailed in the second chapter. The third chapter focuses on the possibilities of implementing state organisation based on the harmony of democratic values of local self-government. The fourth chapter assesses the current Hungarian opposition and their support from abroad from legal and moral perspectives. The fifth chapter shows the erosion of legal values and its reasons. Finally, the sixth chapter focuses on the effects of the current crisis in legal values and identity on the next generation.

PROF. DR. PRUGBERGER TAMÁS DSC, egyetemi tanár, a Professzorok Batthyány Körének tagja (prugberger.tamas@t-online.hu).

AZ EGYSÉGES ELVEK NÉLKÜLI JOGALKOTÁS
ÉRTÉKJOGI SZEMPONTÚ PROBLÉMÁJA

„Ich bin hindurch”, jelentette ki Luther Márton, amikor 1517-ben kifüggesztette a wittenbergi vártemplom bejáratára a római katolikus egyházat bíráló és megreformálni akaró 95 vitatételét. Én is ugyanúgy vagyok túl minden gátláson, és vagyok merész nemcsak a hazai, de az európai és az amerikai, valamint az iszlám és a nemzetközi jogalkotást, továbbá a jogalkalmazás lényegesnek tartott elvi tételeit és gyakorlatának főbb irányvonalait „sine ira et studio” politikai rendszerektől, pártoktól és kormányoktól elvonatkoztatva, kritikai jelleggel megvizsgálni. Ebből a szempontból igyekszem kifejtetni azokat a racionálisan, mentálisan és biofiziológiailag egészséges emberi egyedekből összeálló társadalmi közösség kulturális és civilizációs fejlődése során kialakult és elfogadott jogi értékeknek korunkban egyre sűrűbb figyelmen kívül hagyását, ami a jogilag szabályozásra kerülő kül- és belpolitikai, köz- és magánélet rendészeti és gazdasági kapcsolatainak szélesedő területein mind sűrűbben nyilvánul meg. A neokantiánus jogbölcselet¹ – amely a marburgi iskolától indult el – egyesítette Immanuel Kant „categoricus imperativus” elméletét, vagyis mindenki úgy cselekedjen, hogy az mindenkinél erkölcsi-etikai maximaként hasson, és példamutatásként hasonló magatartást váltson ki,² azzal a Rudolph von Jheringtől származó érdekelmélettel, miszerint a jognak a feladata a felek között felmerülő, egymásnak feszülő ellentétes érdekeknek a kiegyenlítése, összhangba hozatala úgy, hogy azt az érintett felek megnyugvással elfogadják.³ E két komponens együtt jelentkezését és elfogadását vezérelvként az etika és a jog számára Verdross fejtette ki, aki szerint az orvos úgy viszonyuljon a betegéhez, hogyha ő lenne beteg, akkor mit várna el az orvosától.⁴

A jog dogmatikai rendszere és az egyes intézményeiben megnyilvánuló elvei és szabályai hosszú fejlődés eredményeként alakultak ki. A római magánjog egész rendszerét Gaius foglalta össze *Institutió*iban még a principatus utolsó időszakában. A dominatus korában, különösen a Nyugatrómai Birodalom bukását megelőző utolsó évszázadban, a Keletrómai Birodalomban még ezt követően is, a császári ediktumoknak parciális jogi kérdésekben történt egyre sűrűbb kiadása kaotikussá és átláthatatlanná tette⁵ a Gaius által jól rendszerbe foglalt római jogot.⁶ Szükségszerűen vezetett el ez a körülmény a római jognak Iustinianus által megvalósított kodifikációjához. Magyarországon is a Szent Istvánt követő pártharcok a királyi trónért, továbbá az oligarcháknak egymással és a királlyal, valamint mindkét társadalmi erőtenyezőnek a nemesi vármegyékkel folytatott küzdelme jogi rendezés nélkül anarchiához vezetett volna. Ezenkívül a katonai, a papi, valamint a főúri rend és a nemesség, továbbá a pórnép köz- és magánjogviszonyainak a rendezése is szükségessé tették a királyi pántensek egyre gyakoribb és hosszabb terjedelmű kiadását. Ehhez hozzátartozott még a királyi udvarnak és a főúri udvaroknak a királyhoz fűződő kapcsolatának és a megyei-települési önkormányzati-hűbéri viszonyoknak a jogi rendezése is.⁷ Az így kialakult jogszabályhalmazt foglalta össze a *Tripartitum*nak elnevezett háromkötetes jogszabálygyűjteményben Werbőczy. Európa más államaiban is hasonló folyamatok zajlottak le a középkorban.⁸

Ezért ez a probléma a már akkor is fejlettnak mondható nyugat-európai államokban is megjelent. Németországban Von Savigny álláspontja szerint a német népszellem stabil módon kifejlesztette a jog intézményrendszerét, és szükségtelen a kodifikációs úton történő rendszerbe foglalás. Tibault viszont ezzel ellentétes nézeteket vallott.⁹ Ő a kodifikáció mellett foglalt állást. Savigny és Tibault időszakában valóban szükségtelen volt Németországban a kodifikáció, mivel a német jog a köz- és a magánélet egyes jogintézményeinek rendezésére nem hozott részjogszabályokat, hanem a globálisan kialakult szokásjog rendszerében mindenki által elfogadva íratlanul kodifikálta. Éppen ezért a kereskedelmi jog és a polgári jog írott kodifikálására csak egészen később került sor, amikor az élet bonyolulttá váló viszonyai ezt már szükségessé tették. Ezzel szemben Franciaországban, a központi hatalom gyakorlásával együtt járó abszolutizmus, a német államokhoz viszonyítva, jóval korábban megindította a kodifikációt, mivel a centralizált államhatalom egyre több „mikrotörvénnyel” töredékesen szabályozta a jogot.¹⁰ Az Egyesült Királyságban és az USA-ban viszont egészen a legutóbbi időig, sőt most is, a „case law” a fő rendezőelv. A gazdasági és a kötelmi jog, valamint a közjog területén azonban szükségessé vált a kiszámíthatóság és a jogbiztonság érdekében az írott törvények meghozatala. E normatív „act”-ok azonban szintén mikrotörvények.¹¹ Ezért van az, hogy az angolszász jognak ma sincs stabil rendszere, ami gyengíti a jogbiztonságot.

Az Európai Unió joga is – amióta az Európai Gazdasági Közösség és részbeni jogutódként az Európai Unió is fennáll – ezt az angolszász jogi normaalkotási módot vette át. Az EU rendeleteket és irányelveket az egyes esetekben felmerülő szükségletek, valamint lobbierdekek igénye szerint hoz meg vagy módosít, szisztematikus és jól kidolgozott, valamint a jog átfogó rendszerének megfelelő jogalkotás nem látható. Kódexszintű jogalkotásnak európai uniós szinten csak alig van nyoma. Ilyennek csak az Alapjogi Charta, a társadalombiztosítási koordinációs rendelet, valamint az Európai Alkotmányt helyettesítő lisszaboni szerződés minősülhet.¹²

A kontinentális Európa uniós tagállamaiban viszont még létezik kodifikációs jogalkotás, de inkább csak olyan klasszikus törzsjoganyagok esetében, mint amilyen az alkotmány, a közigazgatási eljárás, a polgári és a büntető anyagi és alaki jog, valamint a kereskedelmi jog.¹³ Ugyanakkor azokon a területeken, ahol az egyes államok kodifikálni próbáltak – ilyen Németországban és Ausztriában a munkajog –, ezek a törekvések sikertelenek maradtak.¹⁴ Több jogterületen pedig, ahol azok joganyagát kódexszintű jogi szabályozás fogta korábban át, utóbb az újraszabályozások során e kódexszintű szabályozások feldarabolásra kerültek.¹⁵ Ez történt Magyarországon az 1975. évi társadalombiztosítási kódexszel, amely átfogta annak idején az ellátási jogosultságok általános elveit és pénzügyi vonatkozásait, a nyugdíj- és az egészségbiztosítás, valamint az üzemi baleset-biztosítás részletes szabályait.¹⁶ A szociális segélyről külön törvény szól nálunk,¹⁷ jóllehet, Németországban azt is egybevették a társadalombiztosítással a szociális jogi kódexben.¹⁸ Ezt csak azért jegyzem meg, mert a magyar jogalkotás a német mintákat követi. Magyarországon viszont ezzel szemben a társadalombiztosításnak az 1998. évi újraszabályozása során az 1975. évi kódex előbb felsorolt valamennyi elemét külön törvényekben szabályozta az akkori balliberális Horn-kormány, és a szociális

segélyezésről szóló törvény továbbra is külön törvény maradt. Kódexszintű egységesítésre e téren azóta sem került sor, sőt a harmadik Fidesz–KDNP polgári elkötelezettségű Orbán-kormány kivette a nyugdíjtörvényből a rokkantnyugdíjat, és azt rokkantsági ellátássá alakítva külön törvényekben szabályozza.¹⁹ Most, amikor szintén 2014-ben egy újrakodifikált Munka törvénykönyve lépett életbe és hatályba, indokolt lett volna beépíteni a jelenleg más törvényben található, munkajogra vonatkozó esélyegyenlőségi szabályokat, a szintén külön törvényben szabályozott bérgarancia-alapból történő bérkifizetést a munkáltató fizetéseképtelenné válása esetén, valamint a munkaküzelmről szóló 1989. évi VII. törvényt. Ugyancsak indokolt lett volna az újraszabályozás keretében a közalkalmazotti törvényt és a köztisztviselői törvényt egy egységes közszolgálati törvénybe összevonni.²⁰ Ugyanakkor viszont az új Polgári törvénykönyv elkészítése során – szerintem helytálló módon – építette be a jogalkotó a társasági törvényt és a családjogi törvényt a kódexbe.²¹ Magyarországon a helyzet ezért egy kissé ellentmondásos,²² ami azonban a kontinentális Európa más államaiban is fennáll.²³

Ez az ellentmondásos jogi helyzet negatívan hat ki a joggyakorlatra is. Az Európai Bíróság, de ugyanígy a tagállamok legfelsőbb bíróságai, valamint az alsó bíróságok is ugyanolyan típusú ügyekben igen gyakran homlokegyenest ellentétes és egymásnak ellentmondó ítéleteket alkotnak. Mindennek oka az egységes jogelvek részbeni hiányában és/vagy részbeni figyelmen kívül hagyásában keresendő. Ugyanis igen gyakran az erősebb irányvonal által képviselt érdek és a nyomásgyakorlás hatékonysága befolyásolja az ítélezést a ma egyre globálisabbá váló neoliberaiság korunkban, ahol a jheringi érdekösszhangba hozás szempontja egyre kevésbé érvényesül. Vagyis a jogi értékek egyre kevésbé kerülnek figyelembevételre a jogalkotás és a jogalkalmazás során. A judikatúra egyre gyakrabban hajlik meg a globális neoliberális gazdaságpolitika igényei előtt a jogalkotás és a jogalkalmazás során egyaránt.

A HELYES JOG ÁLTAL KÉPVISELT ÁTFOGÓ JOGELVEK HIÁNYA
ÉS A JOGI ÉRTÉKEK KIÜRESEDÉSE A NEMZETKÖZI VISZONYOKBAN
ÉS A DIPLOMÁCIÁBAN, VALAMINT AZ ÉRDEKÖSSZHANG ALAPJÁN
TÖRTÉNŐ MEGOLDÁSKERESÉS

A problémák mindjárt a nemzetközi jognál kezdődnek, ami már régen eltért a Hugo Grotius által *A háború és a béke jogáról* című könyvben lefektetett elvektől.²⁴ Az ENSZ Alapokmánya a magyar Somló Bódog, valamint a német Julius Stahl, Emil Lask és Gustav Radbruch jogi értékelméleti és/vagy természetjogi tanai által megfogalmazott helyes jog és jogi értékek figyelembevételével gyönyörűen kidolgozta az alapvető emberi jogokat és a minden irányú diszkrimináció tilalmát.²⁵ Ezeket az elveket az európai uniós jog is töretlenül átvette, sőt még tovább is fejlesztette az egyes embercsoportok kollektív védelmére irányuló indirekt diszkrimináció fogalmának, valamint az esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód követelményének a pozitív jogba és joggyakorlatba történt beemelésével. Probléma csak ott van, hogy ezek a jogelvek individuums- és mezocsoport-centrikusak, nem pedig olyan globálcsoport-centrikusak, amelyek nyelvi, faji és kulturális különbségek által meghatározott népcsoportok részére kollektív joga-

kat nemcsak magánjogi szinten, hanem közjogi szinten is biztosítanak. Ez az egyik legnagyobb defektje a nemzetközi jognak. Ez pedig visszanyúl az új- és legújabb kori gyarmati felosztás időszakára, amikor a gyarmattartó államok egyáltalán nem törődtek az ott élő népcsoportok szállásterületeivel, és a gyarmathatárok meghúzásával területileg is szétszabdalták az ottani bennszülött közösségeket. Ez a helyzet a gyarmatok önálló államokká alakulását követően továbbra is fennállott, aminek eredményeképpen egy-egy gyarmati uralomtól függetlenné vált államban egymástól teljesen elkülönülő bennszülött és egymással ellenséges viszonyban álló népcsoportok egy része az egyik államba, míg ugyane csoportok másik része a másik államba került. E totális népcsoport-keveredésben fennálló törzsi ellenségeskedést a függetlenné válás után hatalomra került bennszülött elit tekintélyelvű, mondhatni zsarnoki uralommal féken tudta tartani, amely az idők folyamán megfelelő módon konszolidálódott, és igyekezett utánozni, sőt egynémelyike át is vette a civilizált páneuro-atlanti államirányítási és államközi kapcsolatokat fenntartó normákat. Mivel azonban ezek az államok nem akarták ásványi kincseiket – főleg az olajat – a fejlett euroatlanti államoknak áron alul, pontosabban értékük alatt eladni, elsősorban az USA, de az EU-tagállamok némelyike is, a dél-amerikai államokhoz hasonlóan, „a demokrácia exportálása” és a zsarnokság letörése ürügyén, a nem az érdekeik szerint eljáró arab diktatúrákat az utolsó másfél évtizedben megbuktatták. Ezzel totális káoszt és anarchiát, valamint az euroatlanti országokkal szemben vallási alapon is megnyilvánuló fundamentális gyűlöletet idéztek elő, ami a terrorista folyamatokban egyre sűrűbben nyilvánul meg.

Most visszajára fordul a helyzet. Korábban ugyanis közjogi szinten a nyugati civilizáció nyomta el az arab és a negroid törzsi berendezkedést. Előbb gyarmatként, majd egyoldalú előnyöket biztosító nemzetközi szerződésekkel szivattyúzta ki erőforrásait. Most viszont ellenreakcióként az iszlám fundamentalista irányzata a civilizált euroatlanti pozitív jog, valamint a helyes jog elvei alapján el nem fogadható jogi elvek és normák alapján támadja és akarja megsemmisíteni a görög-római és a zsidó vallás ötvözetéből létrejött euroatlanti katolikus-protestáns keresztény kulturális társadalmak állam- és jogi intézményrendszerét. Az a fundamentalista irányzat, amely a vallás, az állam és a jog szoros összefonódásán alapuló sarián nyugszik,²⁶ és amit túldimenzionál. Az arab világ radikális fundamentalista irányzata ilyen módon kívánja meghódítani az euroatlanti civilizációt, amelynek populációja különösen Európában vészesen fogy, az arab világ pedig jelentősen szaporodik.²⁷

Ez egy óriási és vészes problémája a szociális piacgazdaság és jóléti társadalom elvétől, valamint a pozitív jogi normarendszertől eltérő euroatlanti civilizációnak. E civilizáción belül ugyanis, amerikai hatásra, a gazdasági, pénzügyi és politikai hatalmat együttesen gyakorló nómenklatúra a köz- és a magánszférában egybefonódva, a gyengébb államok teljes népességének materiális erőforrásait teljesen kiszivattyúzni szándékozó gazdaság- és szociálpolitikai irányvonalat követ. E globális uralmi rend ezt az irányvonalat igyekszik minden egyes államban komprador kormányok hatalomra segítségével a maga javára szétteríteni. Az újonnan felállt Európai Bizottság és különösen annak az elnöke ezt a vonalat szolgálja ki, és ezért a brit és a magyar miniszterelnök aggálya nem volt alaptalan, amikor nemmel szavaztak. A csak a gazdasági tényérésre

orientálódó neoliberais politika jelenik meg az arab államokat érintően is annak érdekében, hogy azok nyersanyagkészletéhez egész olcsón hozzájuthassanak, és amikor ez eme államok részéről ellenállásba ütközik, szintén olyan kormánybuktató forradalmakat idéznek elő, mint amilyen többször tapasztalható volt a dél-amerikai államok esetében, most pedig Csehország és Ukrajna esetében, és ilyen kísérlet zajlik a jelenlegi polgári magyar kormánnyal szemben is. Az USA-nak sikerült 5-6 évvel ezelőtt először Irakban a kétségtelenül zsarnoki módon rendet fenntartani tudó Szaddám Huszeint megbuktatni, demokratikus államot létesíteni azonban nem tudott. Ugyanez játszódott le Líbiában, Szíriában és Egyiptomban is, ahol szintén az USA által felbujtott népi mozgalom hasonló, az euroatlanti civilizált államokkal korrekt üzleti kapcsolatok keretében együttműködő diktatórikus kormányokat, illetve elnöki hatalmakat buktatott meg, valamennyi helyen demokrácia helyett anarchiát és kereszténygyűlöletet előidézve. Az euroatlanti vezető államok e rövidlátó, csak anyagi haszonszerzésre orientáló politikájának eredményeként feltámadt arab vallási fanatizmussal egybekötött „religio-nacionalizmus” életre hívta a legnagyobb arab terrorhálózatot, az Iszlám Államot, amely a civilizált európai államokban is sikerrel toboroz magának szimpatizánsokat, harcosokat és merényletvállalókat. Mivel ez a terrorszervezet a másként élő és más vallást, kultúrát képviselő európaiakkal és ottaniakkal a legnagyobb kegyetlenséggel bánik el, ellene minden eszközzel fel kell lépni. A Gustav Radbruch által a német nemzetiszocialista háborús bűnösök felett ítélező nürnbergi bíróság részére kidolgozott természetjogi elvek alapján szükséges itt is eljárni,²⁸ mint ahogy ez megtörtént a kambodzsai vörös khmerek,²⁹ valamint a balkáni háború szerb és horvát főbűnősei felett, a felelősségvonnásukra felállított nemzetközi különbíróságok eljárásai esetében is.³⁰

Hasonló módon problematikus még mindig az Izrael és a Palesztin Önkormányzat közötti viszony, ahol a Gázai övezetben totális belső diktatúrát gyakorló, Izraelt a föld színéről eltörölni akaró, Izraelt állandóan rakétázó fundamentalista Hamasszal szembeni kemény izraeli fellépést sok európai állam elítélte, figyelmen kívül hagyva azt, hogy az előző arab–izraeli háborúk, még az első preventív jellegű is, a másik fél részéről voltak agresszívak, megsemmisítésre törekvő jellegűek. Izraelnek a Gázai övezetbe történt, retorzióra irányuló behatolásait, különösen az állandó és meg nem szűnő, Izraelre irányuló rakétatámadások miatt, meg lehet érteni. Több állam politikusai részéről elítélő nyilatkozatok hangzottak el a 2012 nyarán lezajlott, Gázával szembeni izraeli offenzíva okán. Azok viszont, akik elítélően nyilatkoztak Izrael terhére a kétségtelenül kemény tisztogató izraeli katonai akciók miatt, elfeledkeztek arról, hogy Izrael figyelmeztette a gázai lakosságot, hogy mely körzeteket hagyja el a fegyver-utánpótlási vonalak megszüntetése érdekében történő tisztogató hadműveletek előtt. Ugyanakkor az is tény, hogy a Palesztin Önkormányzat is jogosan igényli, hogy állammá alakulása elismerést nyerjen. Abban viszont igaza van az USA-nak és azoknak az államoknak, amelyek ezt a jelenlegi követelési formákban elutasítják, mivel a Palesztin Önkormányzat még mindig nem hajlandó elismerni Izrael létét, és követeli vissza az Izrael elleni háborúi során Izrael által elfoglalt összes területét. Itt viszont megint figyelembe kell venni azt, hogy a térség nyugalma stabilan csak akkor biztosítható, ha a stratégiai fontos gazdasági területek, mint például a Golán-fennsík, nem kerül

vissza palesztin vagy arab uralom alá. Ugyanakkor a Hamaszt mint terrrorszervezetet szintén szükséges lenne felszámolni, kiterjesztve rá a Palesztin Önkormányzat kvázi területi szuverenitását. Egy ilyen status quo elérése esetén a közel-keleti nyugalom helyreállítása érdekében nemcsak el lehet, hanem el is kellene ismerni a palesztin államot. Az viszont igaz, hogy a két nép rokonsága ellenére, a vallási különbségek miatti ellentétek a brit megosztó gyarmatpolitika következtében alakultak ki, miként hasonlóan történt ez Pakisztán és India esetében is. Ott is, itt is ez az eljárás az ellentétek állandósítása érdekében tudatosan történt a brit politika részéről.³¹

A gyarmattartók szinte mindenütt ezt a kiélezett helyzetet alakították ki, ami még tovább élesedett a gyarmatok független államokká válása után. Ahogy említettem, a gyarmatok elfoglalása idején a gyarmattartó államok a gyarmatok határait nem az ott élő népek szállásterületei szerint alakították ki. Ennélfogva a 2. világháborút követően önálló államokká vált gyarmatok mindegyikében különböző nemzetiségek élnek egymás mellett, gyakran átnyúlva a másik államba is. Ebből alakultak ki az USA által a közel-keleti és az észak-afrikai államokban megvalósított, fentebb már tárgyalt diktatóri rezsimek megbuktatását követően, az anarchikus viszonyokat előidéző belviszályok, amelyek tömegmészárlásokhoz vezettek az egyes törzsi és nemzetiségi ellentétek esetében. Legkirívóbb volt e téren a hutu és tuszi ellentét, amely küzdelmek során beállt népességritkulás³² nagy örömet szerzett annak a „new age” irányzatnak, amely a túlszaporodást illetéknéppen kívánja megakadályozni. Lehet, hogy a szerb–horvát balkáni háborúban is ilyen megfontolás mozgatta a holland NATO-egységet, amely Srebrenicánál és Vukovárnál beavatkozás nélkül végignézte a szerbeknek a horvátokkal szembeni tömegmészárlását. Tartok tőle, hogy az USA is csak azt követően lépett fel, és kényszerítette ki a délszláv testvérháború befejezését, és kényszerítette a feleket Daytonban tárgyalóasztalhoz ülni, amikor már mind a két ország elvégezte a másikkal szembeni etnikai tisztogatását és népirtását.³³

Visszatérve a gyarmati uralmak alól felszabadult soktörzsi-soknemzetiségű országokra, ahol azok az államhatároktól függetlenül átnyúlnak a másik állam területére is, ami legkirívóbban a kurdok esetében áll fenn, optimális megoldás e nemzetiségek-törzsek szerinti államhatár-megállapítások lennének. Ahol ez elérhető lenne, ott érdemes lenne ezt megvalósítani. Ahol viszont ez lehetetlen ábránd, ott reális és kompromisszumos megoldásként a status quót jelentő államhatárok közötti nemzeti-törzsi autonómiák, önkormányzatok kialakítása lenne ésszerű. Ugyanakkor lehetővé kellene tenni, hogy az államhatárok által egymástól elválasztott, mindegyik által a saját államában területi önkormányzatot élvező népek saját „népszövetséget” is alkothassanak. Hogy ez korrekt módon működni tudjon, az ENSZ-nek vagy az EU mintájára létrehozandó afrikai államközösségnek kellene ügyelnie. Talán ilyen módon lehetne a radikális Hamasz nélkül, vagy a Hamasz józanabb és kevésbé fundamentalista vezetőinek meggyőzésével elérni a leendő palesztin államon belül is egy olyan autonómiát, amely saját önkormányzati alapokiratában elismeri Izrael létét, és letesz annak megsemmisítéséről. Ezt is az itt említett szervezetnek kellene szigorúan ellenőriznie.

Ahogy a szűk látókörű hatalmi politika annak idején a gyenge állam- és népcsoport-alakulatok esetében kialakította a gyarmati rendszert, lényegében Európában is

ezt tette a 20. század elején és a 20. század végét követő rendszerváltás után. A 20. század elején ez annak a – ma is érvényesülő – doktrínának a hatása alatt történt Közép-Európában, hogy ez a térség ne legyen önálló piaci centrum, hanem kerüljön felosztásra a nyugat-európai nagyhatalmak között. Ennek eredményeként számolta fel a győztes nagyantant a kétségtelenül anakronisztikus berendezésű Osztrák–Magyar Monarchiát. Ennek során nem tette lehetővé, hogy abból egy többnemzetiségű modern államszövetség alakuljon ki. Ennek érdekében csonkította meg Magyarországot is, nem kellően életképes kisantantállamokat és Nagy-Romániát létrehozva úgy, hogy e szomszédos, több rokon, de egymással azért ellentétben álló népeket egy államalakulatba kényszerített, valamint eme államok szuverenitása alá jelentős magyar, német és ruszin lakosságot helyezett, amelyek az elcsatolt területeken élnek ma is. Ezek az új kisantantállamokhoz elcsatolt népek semmilyen területi önkormányzatot nem kaptak, hanem csak elnyomást, amelyet generációkon keresztül kellett viselni, és ami csak most kezd valamelyest oldódni. Ez az oldás azonban nagy küzdelmek árán következik be, mert az utódállamok politikusainak jelentős része még mindig nemzetállami légvárakat kerget, holott éppen az elcsatolásból fakadó tények utalnak arra, hogy az csak illúzió. Az ebből fakadó ellentétek és nemzeti-kisebbségi önrendelkezési követelések az EU-nak sem tesznek jót, és a közép-európai térség így sohasem lesz villongásmentes. Ugyanez a helyzet Ukrajna esetében is, ahol ez a lengyelek és részben a német lakosság sérelmére állott elő a 2. világháborút követően. Hasonló probléma áll fenn a cseh Szudéta-vidéken, ahol élnek zárt közösségekben németek. A megoldás itt is a határok sértetlenül hagyása mellett, a nem államalkotó nemzeti kisebbségeknek egy olyan kombinált területi és egyesületi autonómiája lenne, amely megfelel az egy tömbben élő és a szórványban élő kisebbségnek egyaránt. Ahol egy területi tömbben, zárt közösségekben él egy kisebbség, mint amilyen a Székelyföldön vagy Szlovákia déli sávjában élő magyarság, ott szükséges lenne megadni a területi autonómiát. Ahol viszont ilyen összefüggő terület nincs, de a lakosság az államalkotókkal együtt nagy számban keveredve együtt él, akár egy vagy több településen, járásban vagy megyében, ott a települési, járási és megyei vezetőket úgy és olyan számban kellene jelölni és megválasztani, hogy a megbízatás időtartama alatt mindegyik az ott élő lakosság nemzetiségi létszámának az arányában lenne az első számú vezető, és addig a többi mint helyettes funkcionálna. Ily módon egymást rotálva követnék a hivatal első számú posztján, saját nemzeti népességük számarányától függő időtartamra szólva. Ezt a rendszert kellene Magyarországon is az itt élő nemzetiségiek javára önkormányzataik esetében alkalmazni. Ezt igényelné összeurópai szinten a nemzetiségekkel kapcsolatos egyenlő bánásmód elve.³⁴

Egy ilyen megoldással lehetne megoldani a balti államokban is a szovjet éra alatt odatelepített orosz kisebbség problémáját, amely ma az érthető lett, litván és észt nacionalista sovinizmus következtében hátrányos helyzetben van. Arról természetesen nem ők tehetnek, hogy a zsarnoki sztálini politika odatelepítette őket, miután agresszív módon elfoglalta ezeket az országokat. Hasonló a probléma ma, Ukrajna esetében, ahol az ébredő ukrán nacionalizmus szintén ukrán nemzeti államban gondolkodik, holott a 2. világháborút követően Lengyelországot a békeszerződés során,

Sztálin óhajára, mintegy 300 km-rel nyugati irányban német területekre csúsztatták úgy, hogy lengyel területek (Galícia) kerültek az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz, vagyis a Szovjetunióhoz. Ugyanakkor a Lengyelországtól Ukrajnához csatolt nyugati határszéli területeken és a két világháború között Csehszlovákiához tartozott, de a 2. világháborút követően Ukrajnához került Kárpátalján ruszinok és magyarok zárt tömbben élnek. Ily módon a jelenlegi nacionalista ukrán hatalom által a romániaihoz és a szlovákiaihoz hasonlóan „de jure” deklarált nemzeti állam „de facto” nem létezik egyikük esetében sem. Ezenkívül Ukrajna esetében azt is figyelembe kell venni, hogy jelentős orosz lakosság él Ukrajnának az Oroszországgal határos keleti részében és a Krím félszigeten. A Krím félszigetet a cári Oroszország a 18. század elején foglalta el a krími tatároktól, akik azonban, megtartva nemzeti identitásukat, a félsziget egyik részén egy tömbben maradván élnek. A Krím félszigetet az ukrán származású Nyikita Hruscsov 1954-ben adta át Ukrajnának, azt követően, hogy az ország első embereként a szovjet kommunista párt főtitkára lett.³⁵ Nyilván ezzel a gesztussal akarta jóvátenni azokat a korábbi bűneit, amikor az ukrán kommunista párt első titkáraként, Sztálin parancsára, kegyetlenül végrehajtotta az ukrán parasztságtól a termésbegyűjtést, aminek hatására, a nagyfokú éhínség következtében, Ukrajna lakossága tömegesen pusztult el.³⁶ Azt követően, hogy az USA az Oroszországgal kötött korábbi megállapodással szemben a saját védelmi zónáját Oroszországgal hátrányára kívánta terjeszteni, Ukrajnát is az orosz érdekszférából az euroatlanti gazdasági és hadászati stratégiai érdekszférába próbálja átvinni, és ennek érdekében a tőle szokásos sorozatos tüntetések megszervezésének és lefolytatásának anyagi támogatásával sikerült megbuktatnia az oroszbarát kormányt. Ez az oroszbarát kormány azonban, a skandináv államokhoz hasonlóan, a nemzeti kisebbségeknek biztosította a kulturális és oktatási autonómiát, és egy igen korszerű nyelvtörvénnyel minden kisebbség nyelvét hivatalos állami nyelvvé nyilvánította. Ezt kellene az EU valamennyi többnemzetiségű tagállama részére uniós rendelettel kötelezővé tenni. Azt követően, hogy az ukrán soviniszta politikai irányvonal az USA támogatásával hatalomra került, a Janukovics államelnök által a parlamenttel elfogadott nyelvtörvényt hatályon kívül helyezte, csak az ukrán nyelvet tette hivatalossá, és a nemzetiségek részére adott minden kollektív jog megvonása irányában tett lépéseket. Ez váltotta ki a keleti országrészben és a Krím félszigeten élő oroszok elszakadási mozgalmát, amit érthetően orosz részről Putyin támogatott. Emellett azonban a Krím félszigetet radikális módon Oroszországhoz csatolta azon az alapon, hogy az korábban is Oroszországhoz tartozott. Ezzel az ott élő oroszok egyet is értettek. Helyes lépés azonban az lett volna, ha figyelembevételre kerül a krími tatárok kívánsága is, hogy ők Ukrajnához szeretnének tartozni, és az ő területük Ukrajna része maradt volna. Figyelembe véve a krími tatárok igényét, mindenképpen területi autonómiát kellene részükre biztosítani akár Oroszországon, akár pedig Ukrajnán belül. Tekintettel arra, hogy Oroszországnak igen komoly nyersanyagforrásai vannak, a kelet-ukrajnai oroszok most kialakított, hivatalosan azonban el nem ismert köztársaságát autonómiaként Ukrajna fennhatósága alatt kellene meghagyni, mivel e területen kívül Ukrajnának nyersanyagkészlete és számottevő ipara nincs. E tekintetben normális és nem agresszív diplomáciával megítélésem szerint az orosz diplomácia is meggyőző-

hető. Mindenesetre Ukrajna esetében is a fentiekben kifejtett nemzetiségi autonómiarendszerrel lehetne megoldani a többenemzetiségű államműködést.

ÁLLAMSZERVEZÉS AZ ÖNKORMÁNYZATI DEMOKRATIKUS ÉRDEKÖSSZHANG MEGVALÓSÍTÁSA ALAPJÁN

Az eddig tárgyalt nemzetiségi önkormányzati rendszerek lényegében egy szeletét képviselik az állami berendezés és irányítás általános önkormányzati rendszerének. Az államberendezésnek és -irányításnak két rendszere alakult ki Európában. Az egyik a központi (centrális) irányítási rendszer, a másik pedig az önkormányzati irányítási rendszer. Az elsőnek klasszikus, ma már meghaladottnak tűnő modelljét a nyugat-európai országokban legtovább Dánia, Svédország, Norvégia, Finnország, Olaszország és Portugália gyakorolta.³⁷ Eme államok közül, Portugália kivételével, valamennyi a tartományi-kerületi felosztási egységeinek, illetőleg községeinek egyre nagyobb önállóságot, önkormányzatot biztosít. Ez összefügg az EU által javasolt regionális beosztásokkal. Ennek figyelembevételével az egyes tartományok, körzetek régiókká váltak, és autonómiai jogkörrel működnek az államon belül. Ez már olyan félig önkormányzati és csak félig centrális, köztes rendszernek tekinthető. A kelet- és közép-európai európai posztkommunista államok e vonatkozásban megmaradtak központosított államoknak. A valódi, korlátozott szuverenitással is rendelkező önkormányzati modell a szövetséges állami berendezkedés, amely jóval progresszívabb jellegű, mint a központosított állammodell. Idetartozik a Német Szövetségi Köztársaság, Ausztria, Svájc, és ma már Spanyolország és az Egyesült Királyság.³⁸

Magyarországot lényegében szintén a centralizált és az önkormányzati rendszer között lehet történelmi gyökerei alapján fél-önkormányzati rendszerként elhelyezni. Az ún. történelmi Magyarország vármegyei önkormányzati jogkörrel rendelkeztek. A megyei önkormányzat irányítója a megyei közgyűlés által megválasztott alispán volt. Az állami felügyeletet viszont minden megyében a kormány által kinevezett főispán gyakorolta.³⁹ Ennélfogva a megyéknek bizonyos korlátozott szuverenitásuk volt, amely a 2. világháborút követő tanácsrendszer kiépítésével 1949-ben szűnt meg. A szovjet modellre megalkotott tanácsrendszer az ún. demokratikus centralizmust építette ki, ami az alulról felfelé történő javaslattevési jogot, felülről lefelé pedig a fentről jövő utasítások végrehajtási kötelezettségét jelentette. Az 1990. évi rendszerváltást követően ismét visszaállt mind a települési, mind a megyei önkormányzati rendszer. Az Antall–Boross első polgári kormányban az önkormányzati működést a köztársasági megbízotti hivatal ellenőrizte. Az azt követő első balliberális Horn-kormány mindegyik megyei önkormányzat székhelyére közigazgatási hivatalt szervezett, és e közigazgatási hivatalok felügyelik az alájuk tartozó megye önkormányzati tevékenységét törvényességi szempontból. Ezt a rendszert azóta valamennyi kormány meghagyta, ami nagyon hasonlít a megyei alispáni és főispáni rendszerhez, és amit én bürokratikusnak és feleslegesnek tartok. Helyesebbnek látnám a Horváth M. Tamás és kutatói csapata által kialakított, önkormányzaton nyugvó területi beosztásra való áttérést.⁴⁰ E szerint az ország hét régióból állna, mely régióknak valódi korlátozott szuverenitást lenne indokolt adni, és

Ausztriához vagy Svájcához hasonlóan e régiók, kvázi tartományok korlátozott állami szuverenitással rendelkezének. Ezen belül pedig az egyes megyék – mintegy három-négy – autonóm jellegű önkormányzati jogosultságokkal rendelkezének, éppen úgy, mint az egyes települések. E rendszer kiépítése esetén a regionális „fél-állami”, valamint a megyei és a települési önkormányzati egységek működésének törvényességi felügyeletét, ellenőrzését paritásos képviselői államelnöki és miniszterelnöki hivatalok látnák el, amelyek székhelyei az egyes régiók székhelyén lennének. E hét hivatal működését pedig országos szinten, ugyancsak paritásos képviselői alapon, a köztársasági elnök és a miniszterelnök által delegált tanács látná el, amelynek ülésin, tanácskozási jogkörrel, az Alkotmánybíróság és a parlament által kiküldött képviselő is részvételi jogosultsággal rendelkezne. Ebbe az önkormányzati rendszerbe kellene beépíteni a nemzeti kisebbségek önkormányzati rendszerét is.⁴¹

Továbbgondolva eme szerintem ideális önkormányzati megoldási rendszert, akár központosított, akár önkormányzati felépítésű államszerkezetről van szó, az állam működéséhez pénzre van szükség, amelyet az évenként elkészített költségvetés tartalmaz. A költségvetés forrása pedig az adó. A központosított felépítésű államokban az adót az országos adóhivatal szedi be, és ezt a körzeteknek, illetve a megyéknek és a településeknek a költségvetés országos és helyi szervei számára fejezetek, alfejezetek, címek és alcímek szerint elosztja. Ennélfogva a pénzelosztás felülről lefelé történik. Ezzel szemben, ahol önkormányzatiság van – mint pl. a skandináv államokban –, ott a települési önkormányzat pénzügyi osztálya szedi be az adót. Abból megtartja azt a hányadot, amit számára a stabil és nem évenként változó adótörvény lehetővé tesz. A neki járó rész levonását követően a többi felküldi a körzetnek/megyének, amely szintén leveszi a működésével kapcsolatos „ex lege” biztosított százalékos hányadot, a fennmaradó részt pedig a központi adóhatóságnak utalja tovább. A központi hatalom ebből működteti a kormány alá tartozó központi és területi-helyi közigazgatási szerveit, az államfőit, a törvényhozási és az igazságügyi szervezetet.⁴²

Ha most az államberendezkedést, illetve államszerkezeti struktúrát, valamint fenn tartási forrását, vagyis az adórendszert nézzük, mind a kettőnél van egy centralizált és egy decentralizált rendszer. A centralizált államszerkezet esetében fennáll a központi szervek és szervezetek, és főként a kormány részéről a társadalmi valóságtól való elszakadás és a „messianisztikus” államvezetés, vagyis a „mi tudjuk a legjobban” szemlélet veszélye. Ez igen gyakran irreális szubjektív voluntarizmushoz vezet. Az adózási rendszerben az adó központi beszédésének és lefelé történő visszaosztásának a rendszere pedig azzal a veszéllyel jár, hogy ha területi, valamint a települési önkormányzatot nem kormánypártiak, hanem ellenzékiek irányítják, negatív diszkriminációban részesülnek a visszaosztás során.⁴³

Mindezt figyelembe véve, azokban a nyugat-európai államokban, ahol a területi önkormányzatnak itt kifejtett, szerintem optimális rendszere kiépítve nincs, ott is minden egyes szinten működő állami hivatal az érintett társadalmi réteg, szervezetek, valamint a kormány képviselőiből álló tanács irányítja. E tanács határozza meg a hivatal működésének irányát, vagyis hozza meg a stratégiai döntéseket, amelyek szerint a hivatalnak működni kell. Ez a rendszer ma már valamennyi euroatlanti civilizált or-

szágban működik. Országos szinten a nemzeti szociális és munkaügyi, valamint gazdasági tanács, az ilyenként működő egészségügyi, fogyasztóvédelmi, felsőoktatási és közoktatási tanácsban a kormány illetékes szervei, mielőtt a parlamentnek betérjeszenék a törvényjavaslatukat, vagy maguk alkotnának normatív aktusokat, vagyis kormány- és miniszteri rendeletet, megtárgyalják az itt ismertetett, arra illetékes nemzeti tanáccsal vagy országos ágazati bizottsággal. Eme fórumokon az abban paritásos reprezentativitással közreműködő érdekvédelmi szervezetek meghallgatása alapján, gyakran a kormánnyal kötött megállapodás kíséretében kerül a parlamenthez a törvényjavaslat, vagy hozza meg a kormány vagy az illetékes szaktárca a maga normatív aktusát, rendeletét. Ily módon gyakorlatilag félig önkormányzati rendszer működik azokban az államokban, ahol strukturált felépítésű önkormányzati rendszer nincsen.

Magyarországra vetítve mindezt, hazánkban a települési és a megyei önkormányzati rendszer – miként ezt már leírtam – „de jure” létezik, „de facto” azonban a kormány egyre szűkíti a hatáskörét. Az 1993. évi III. tv. 2015. március 1-jével történt módosítása kivette az önkormányzati hatáskörből a szociális segélyek elosztásának jogát, ami a járási hivatalok által gyakoroltan, kormányzati hatáskörbe került, holott a helyi önkormányzat ismeri legjobban a helyi lakosság szociális helyzetét és azt, hogy ki szorul rá a segélyre. Nagy érvágás ezenkívül az előbb kifejtett önkormányzati rendszeren az is, hogy a kormány a parlamenttel olyan törvényt fogadtatott el, amely megszüntette a nemzeti (országos) munkaügyi (érdekegyeztetési) tanácsot. Amelyben az állam és a munkáltatói, valamint a munkavállalói érdekvédelmi szervezetek között a munka világát érintve olyan háromoldalú kollektív szerződést (megállapodást) lehetett kötni, amelynek alapján került a parlamenthez a törvényjavaslat, vagy hozta meg a kormány vagy a munkaügyi szaktárca a normatív munkaügyi aktust.

Az országos érdekegyeztetésről szóló 2011. évi XCIII. tv. a nemzeti (országos) munkaügyi (érdekegyeztető) tanácsot megszüntette, és kibővítette olyan Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanácsá, amely határozathozatali és megállapodáskötési jogosultsággal nem rendelkezik, csak konzultációs, javaslattevési és információra irányuló jogosultsága van. E tanácsba minden érdekvédelmi terület és tényező beletartozik, így a hatékony érdekvédelem teljesen elsikkad. Még ilyen szűk érdekegyeztetés sem érvényesül a foglalkoztatáspolitikában és a foglalkoztatásigazgatásban, mivel az 1991. évi IV. tv.-nyel megalkotott foglalkoztatási törvényből a kormány e törvénynek a 2013. évi parlamenti módosításával kiiktattatta a Munkaerő-piaci Alap Irányító Testületét, amely német mintára a Nemzeti (Országos) Munkaügyi Hivatal tripartit képvisellel (munkaügyi szaktárca, munkáltatói és szakszervezeti szövetségek) elvi szinten irányította. Ugyanígy megszüntette a szintén ilyen tripartit képvisellel működő és a munkaügyi hivatalokat stratégiaileg irányító megyei munkaügyi tanácsokat, meghagyva, közvetlen minisztériumi irányítás alá helyezve csak a munkaügyi hivatalokat.⁴⁴ Mindez azt mutatja, hogy az országban egy erős centralizációs folyamat zajlik, az adózási rendszer pedig központosított és visszaosztási jellegű, valamint újabb és újabb adónemek beiktatásával egyre bonyolultabbá válik.

Mindez kétségtelenül a polgári kormány terhére írható. Nem volt azonban jobb a helyzet az ezt megelőző, balliberális kormányzás alatt sem, mely az országos érdek-

egyeztetési fórumokon megkötött megállapodásokat, saját pártjai képviselőit felbízta a módosító javaslatok adásával, igen gyakran megtorpedózta a megállapodás szerint a kormány által benyújtott törvényjavaslatokat. Horn Gyula első és Gyurcsány Ferenc harmadik balliberális kormánya pedig éppen úgy lenyomta, illetve az utóbbi le akarta nyomni az ország lakosságának a torkán a maga társadalombiztosítási törvényeit,⁴⁵ mint ahogy ezt megtette a második Orbán-kormány a munkajog és a köztisztviselői törvény újrakodifikálása és a közalkalmazotti törvény, valamint a sztrájk törvény módosítása során.⁴⁶ Ezt megelőzően azonban ezen a téren is a balliberális pártok csak munkáltató érdeki módosításokat hajtottak végre, figyelmen kívül hagyva a munkavállalók széles társadalmi rétegét. Nem véletlen, hogy mind a balliberális, mind a polgári kormányzati kurzusok alatt egyre gyakoribbá váltak a tüntetések és a demonstrációk, ahol a mostaniakon a résztvevők túlnyomó többsége nem akar hallani az ellenzék ama óhajáról, amely arra irányulna, hogy e tüntetések a jelenlegi polgári kormány bukását és a balliberális ellenzék ismételt hatalomra jutását segítse elő.

AZ ELLENZÉK ÉS KÜLFÖLDI TÁMOGATÁSÁNAK MEGÍTÉLÉSE A JOGI ÉS AZ ERKÖLCSI ÉRTÉKEK SZERINT

A polgári kormányzattal szemben folyó tüntetésekkel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy ezek az USA-tól kiindulva zajlanak, egyrészt a sikeresnek mondható unortodox gazdaságpolitika, az IMF-től való függetlenedés, valamint az euroatlanti gazdaságpolitikához történő egyoldalú lekötözés elutasítása, egyszóval a neoliberalis globalizáció által elvárt neokolonizációnak való alávetés elfogadásának elutasítása miatt, kormánybuktató céllal. Az USA részéről ugyanez a külpolitika vezetett, hasonló okok miatt, a cseh jobbközép kormány és a nemzeti kisebbségek kollektív jogait elismerő Janukovics által irányított ukrán kormány megbuktatásához. Egyik kormány sem volt hajlandó a tényleges szuverenitását feladni a csak saját érdekeit önző módon szem előtt tartó amerikai és euroatlanti gazdaságpolitikának. Most ez az amerikai és euroatlanti gazdaságpolitika akarja kikényszeríteni az EU és az USA között létesítendő szabad kereskedelmi szerződést, amely ha megkötésre kerülne, korlátlanul áramolhatnának be az USA-ból az európai minőségi kritériumoknál jóval alacsonyabb minőségi előírások feltételeinek megfelelő amerikai termékek, különösen élelmiszerek, amelyek túlnyomó többsége GMO-kezelt, amit az EU tagállamainak kb. 40%-a kifejezetten tilt. Ha ezt az euroatlanti szabad kereskedelmi szerződést megkötnék, Európa valamennyi országa és az EU maga is teljesen ki lenne szolgáltatva az USA-nak, már csak azon az alapon is, hogy ez az euroatlanti szabad kereskedelmi megállapodás felhatalmazást adna arra, hogy az esetleges jogviták esetén az érintett országok akarától és érdekeitől függetlenül lehessen választott bíróságot kijelölni. Jogelméletileg nézve, ez a transzatlanti gazdaság- és jogpolitika egy, az erőfölényen alapuló, jogilag védett olyan gazdasági diktatúrát akar Európára erőltetni, amely az USA gazdaság- és katonapolitikai hegemoniáját alakítaná ki és stabilizálná Európa felett.

Mármost, a jelenlegi magyar ellenzék, komprador módon, teljesen ezt az euroatlanti gazdaság- és katonapolitikát szolgálja ki, kimerítve a hazaárulás klasszikus

tényállását az EU bizottságaihoz, biztosaikhoz és más nemzetközi szervezetekhez történő, legtöbbször alaptalan vagy felnagyított bejelentések és rágalmazások sorozatával. Döbbenetes, ahogy a Demokratikus Koalíció, az Együtt ellenzéki politikai pártként, az ún. Bibó-kör pedig politikai klubként politizál, korábban nyíltan kijelentve azt, hogy ez év március 15-ig bezáróan Orbánnak mennie kell, mert ha nem megy, eltávolítására vannak forgatókönyvek.⁴⁷ A Hír TV-ben erről a Demokratikus Koalíció nevében totális agresszivitással és magabiztossággal 2015. január 25-én nyilatkozó Lovas Zoltán és párttársai nem gondolják, hogy ennek a kísérlete az Alaptörvénybe és a Büntető törvénykönyvbe ütköző módon, az erőszakos hatalomátvitelre irányuló kísérlet. Ez az a párt, amelyik Gyurcsánnyal és Bajnaival az élen, közel hétéves kormányzásuk alatt teljesen kiszolgáltatottá tette az országot az euro- és transzatlanti érdekeknek, olyan mértékben, hogy államcsőd szélére sodródott az ország, és a lakosság túlnyomó része az általuk reklámozott devizahitelektől nyomorodott meg. Ennek a problémának a lerendezésén fáradozó Orbán-kormányt emiatt is, illetve a rezsicsökkentési politikája, valamint a munkaalapú társadalom kialakítására irányuló törekvései miatt kritizálja. Pont ez az ellenzéki grémium nem szólhatna semmit, amelynek kormányzása idején, éppen általuk virágzott a korrupció és a jogállamiságot felrúgó diktatúra, az 1956-os forradalom 50. évfordulóján alkalmazott rendőri terrorattrakció és az azt követő jogtipró büntetőjogi eljárások kapcsán. Amit művelnek, teljesen destruktív és nemzetellenes, külföldi érdekeket kiszolgáló, jogi és erkölcsi értékekkel szemben álló ellenzéki ség. Ehhez képest a többi baloldali párt és szakszervezet nem mondható destruktívnak, bizonyos konstruktív ellenzéki megnyilatkozásaik okán. A parlamenti pártok között azonban talán a legkonstruktívabb ellenzéki magatartást az LMP képviseli, konstruktívnak mondható az MSZOSZ vezetésének mérsékelt szárnya, és még inkább a LIGA, amelyet magamhoz hasonlóan kormánypárti kormánykritikusnak minősítenék.

A JOGI ÉRTÉKEK ERODÁLÓDÁSÁNAK FOLYAMATA
ÉS AZ AHOZ VEZETŐ KÖRÜLMÉNYEK.
A KOMMUNISTA DIKTATÚRA ÉS A RENDSZERVÁLTÁS
ERKÖLCS- ÉS JOGIÉRTÉK-ROMBOLO HATÁSA

A jogi értékek erodálása az egyre szekularizáltabbá váló euroatlanti civilizációban oda vezetett, hogy e civilizációban, elsősorban a mindent anyagi sikerben értékelő USA hatására, átformálódott a jog mögött álló morális-etikai értékrend. Ez megmutatkozott a rendszerváltás időszakában, amikor először német, majd francia és amerikai vállalkozók egy jelentős része csak azért akart Magyarországon és más kelet-közép-európai országokban vállalatot venni, hogy annak piacait megszerezhesse. Ezért, hogy az ilyen vállalatvételek gyorsan lebonyolódhassanak, az adott ország és az adott vállalat vezető és dolgozói kollektívája előtt a leendő jólét biztosítékaként és hatalmas előnyként állították be. Ennek célja azonban az állami és a szövetkezeti vállalatoknak, gazdasági társaságokká történő átalakításukat követően, a nyugati vállalkozók részéről áron aluli privatizációs értékesítéssel történő, gyors megszerzése

volt.⁴⁸ Ma már egyértelműen bizonyossá vált, hogy a reálszocializmus rendszere mind a közhatalmat gyakorló elit, mind az alattvalók tudatában komoly erkölcsi-etikai deformációhoz vezetett. Ez, a torzulást és általános tudatlanságot, együgyűséget kihasználva, vezetett a magyar állam és a többi közép-európai ország gazdaságának tönkretételéhez, vagyonkifosztását jelentő privatizációhoz, valamint neokolonizációjának az elindításához.

Magyarországon az állami vállalatok gazdasági társaságokká történt átalakításával összefüggő alacsonyra értékelését maguk a vállalatvezetők végezték el. Ennek során megállapodtak a leendő külföldi vevővel, amely vagy aki többnyire már korábbról bedolgoztatói kapcsolatban állt a magyar céggel, hogy őket továbbra is vezetőként alkalmazza. Így ezek a vállalatvezetők lekenyerezték a leendő vevőtől e célra kapott pénzösszegekkel azokat a szakértőket, akiknek a privatizációval megbízott országos szerv e feladatok elvégzésére megbízást adott. Azok az ügyvédi irodák, amelyek a privatizációk bonyolításában közreműködtek, ugyancsak letétbe helyezve megkapták a leendő vevőtől azt az összeget, amelyet az eladást realizáló hivatalnoknak szántak, a nyomott eladási ár elfogadása érdekében. Hasonlóképpen adták el a települési önkormányzatok is az ingatlanjaik egy nagy hányadát, a termőföldárveréssel, valamint a restitúcióval, a törvény erejénél fogva csak a magyar állampolgárok részére történt földárverésen pedig, a külföldi megbízók ügynökeinek a részéről, nagyüzemben történt illegális szerződéskötések felett a mezőgazdasági és földügyi szakigazgatás, valamint a település polgármesteri hivatala szemet hunyt.⁴⁹ A nyugat-dunántúli⁵⁰ gyógyfürdőterületeken a szövetkezetek egy része csak névleg osztotta fel a földterületeket a tagok között, mivel velük megegyezve, azokat felparcellázva fokozatosan nyugat-európai spekulánsoknak adták el szálloda vagy panzió létesítésére. A földterületek mezőgazdasági ágból való kivonására pedig szintén kialakultak az ügyintézői „kenőpénztarifák”.

E visszaélések az első polgári és az első balliberális kormányzasi időszak alatt, legalábbis látszólag, a hivatalos politika megkerülésével, annak tudta nélkül, a Medgyessy által irányított balliberális kormányzás alatt már annak tudtával folyt, ami ellen fellépő Medgyessynek le is kellett mondania. Az őt követő, puccsal hatalomra kerülő, kétciklusú balliberális Gyurcsány-kormányzás alatt a korrupció és a gazdasági visszaélések a kormány tudtával teljesen nyíltan folytak. Akkorra már a nyugat-európai „gazdasági deviancia” teljesen átszötte a politika és az államigazgatás, valamint az akkori kormánypártok felső rétegét. Ami az Orbán Viktor által irányított, Antallt és Borosszt követő további polgári kormányokat illeti, a balliberális kormányokhoz viszonyítva egyértelműen annival jóval tisztább, hogy nem privatizáltak, nem csináltak meg nem engedett költségvetési hiányt, és felpörgették a gazdaságot. Mind a három Orbán-kormánynak pozitívuma, hogy: a) kiáll a külhoni magyarok érdekeiért és kollektív jogaiért, b) megmentette a devizahitelesek, és igyekszik féken tartani az elszegényedést, c) ha közmunkával is, de igyekszik jövedelemmel járó foglalkoztatást biztosítani, d) igyekszik megvédeni az ország gazdasági és politikai szuverenitását az újgyarmatosítással szemben.

A kádári időszakban elindult a jogi értékek magyarországi fellazulása, és folytatódott az 1990. évi rendszerváltozást követő felgyorsult jogátalakulás során. Az An-

tall-kormány idején megalkotott kárpótlási és privatizációs törvények, valamint az 1991-ben megalkotott csődtörvény első változata, továbbá a még erősen állami érdekeltsgű, privatizálás előtt álló bankok hitelügyletei mind a külföldi cégek piacszerzésének, valamint a korábbi, belföldi államszocialista politikai és gazdasági vezető elitnek kedvezett. A kommunizmus időszakában a vagyonuktól megfosztott kis- és középpolgárok, kis- és középvállalkozások, valamint agrárgazdák csak 5 millió forint maximált értékű töredékkárpótláshoz juthattak.⁵¹ Az 1991. évi kárpótlási törvény felrúgta a törvényes öröklés rendjét azzal, hogy az elhunyt örökös jogutódjának elhalálozása esetén annak törvényes jogutódát már kizárta a kárpótlásból.⁵² A korábbi politikai nómenklatúrának és az átmeneti befektető, végcélként azonban piacszerzésre orientálódott cégeknek szinte ingyen adott hitelek miatt beállt bankszűdők következtében kisemberek, kis- és középvállalkozók tömegei veszítették el megtakarításaikat, pénzüket vagy befektetésre szánt tőkéjüket. A tönkrement pénzintézetek, felelősségre vonásuk mellőzésével történt feltőkésítésüket követően, magánosítással külföldi érdekeltsgű bankok leányvállalataivá váltak.⁵³ Ezek, gazdasági és szakismerteti erőfölényüket kihasználva, a devizahitelezés és más hitelügyletek során a szerződési feltételek egyoldalú banki módosíthatóságának a kikötésével adósságcsapdába taszították a devizahitelesek és más adósaik százazreit, amit a második és harmadik polgári Orbán-kormány csak kompromisszumok árán tudott, relatíve az érdekek kölcsönös összhangba hozatalának és a szerződő felek együttműködésének az elve alapján, a Kúria és az Alkotmánybíróság támogatásával rendezni.⁵⁴ Ugyanakkor a banki erőfölény ezt követően is megmutatkozik, amikor jogszabályi előírás ellenére sem hajlandók a hitelre vásárolt, de a hitelt visszafizetett autótulajdonosok gépkocsijáról a banki vételi jogot törölni.⁵⁵ Ezenkívül kb. két évtizeden keresztül, a csődtörvényben nemzetközi összehasonlításként egyedülálló módon, a hitelezők csődindítási jogának kizárásával, csak öncsűd indítására volt lehetőség, amiből következett, hogy az öncsűdöt bejelentő cégtulajdonos, a hitelezőket kijátszva, más cégbe tudja átcsoportosítani vagyont. ⁵⁶ A csűdeljárás mai, módosított szabályai azonban továbbra is a hitelezőket sújtják, a csűdbiztos, illetve a vagyonfelűgvelő tevékenységének az általuk történő intézményes ellenőrzése, a csűdválasztmány kötelező előírásának a hiánya miatt, nincs biztosítva.⁵⁷ Ezen túlmenően pedig a termék-előállító és termékkereskedő cégekhez viszonyítva, a fogyasztóvédelmi szervezetek helyzete vagy túl gyenge, vagy összejátszanak a gazdasági élet fenti szereplőivel. A fogyasztók sérelmére elkövetett visszaélések túlnyomó többségét nem ők, hanem a média tárja fel. Igen ritka, amikor az iparszerűen működő gazdasági szervezetek blankettaszerződéseit megtámadják, ami az állami szervek részéről sem volt szokás a balliberális kormányzások idején.⁵⁸ A magyar jogrendszernek számos joghézaga és a „helyes jog” elveivel ellentétes szabályta tudatos, amely a gazdasági és a politikai erőfölénnyel rendelkezők érdekeit védi, a neoliberalizmusnak a klasszikus jogelveket negligáló és az erőfölényt jogelvé emelésének célkitűzéseként. A jelenlegi polgári kormánynek a feladata ennek a leépítése, és a jogalkotást, valamint a jogalkalmazást visszatéríteni a helyes jogi értékekhez és annak elveihez, ami azonban meglehetősen ellentmondásosan megy végbe.

JOGI ÉRTÉK- ÉS IDENTITÁSVÁLSÁG, VALAMINT A JÖVŐ KILÁTÁSAI

Az itt tárgyaltak miatt manapság az egész glóbusz totális erkölcsi és identitásválságban van. A mindenütt teret nyerni akaró, egocentrikus etikai alapon álló globalizált gazdaságpolitikai neoliberalizmus cinikus szekularizmusa radikalizálja a fiatalságot. A fiatalság körében, a társadalom tanult és művelt rétegei részéről egyre többen nem hajlandók elfogadni a történelmi egyházak által populáris leegyszerűsítéssel tanított teológiai tanokat, a kevésbé művelt és szegregált alulképzett fiatalokat pedig irritálja a történelmi egyházak egyre kiüresedettebbnek érzett és unalmasnak tűnő, a katolikus és a görög-keleti ortodox egyháznak pedig ezenfelül még a főcelebráns hierarchikus kiszolgáltatásában is hivalkodó szertartásai. Nem véletlen, hogy ezt igyekeznek lenyesni Ferenc pápa, és nem véletlen, hogy valamennyi történelmi egyház egyre erőteljesebb karitatív és szociális tevékenységgel igyekeznek tompítani a mélyszegénységet és szűkíteni a szociális ollót. Ez az, ami nem tetszik a vagyoncentrikus neoliberalizmus képviselőinek, és ezért harcolnak az ellen, hogy mind az EU, mind pedig a tagállamok alkotmánya tartalmazza az európai vallási, világnézeti és etikai identitást meghatározó kulturális és civilizációs történelmi gyökereket.

Ugyanakkor a tömegsportot a jelenlegi magyar kormánnyal ellentétben nem favorizáló államok felesleges energiával rendelkező komputertifatsága a világhálón hirdetésekben keresztül érkező iszlám radikalizmust szimpatikusabbnak tartja, ahol a vallásirányító imám fegyverrel, nem pedig a történelmi egyházaknál használt ezüsfüstölővel és aranykehellyel, aranyköntös helyett pedig terepruhában jelenik meg. A kalandvágy és a vadászösztön minden fiatalban megvan. Ezt e szélsőségesen radikális mozgalmak ügyesen ki tudják használni. Véleményem szerint itt kell keresni a terrorizmus mélylélektanát, és az oktatásban a testmozgás, valamint a tömegsport általánosságá tételével kellene felvenni a harcot a civilizált euroatlanti államokban. Ma ugyanis a globális hatalom szemében a sport is a nyerészkedés, a reklám és az üzletszerzés, nem pedig a nevelés és a kikapcsolódás eszköze. Ugyanakkor a fegyver és a laza terepszínű uniformis a kevésbé művelt, valamint az elkényeztetett, eseménytelen életmódú, kalandtól és változásoktól mentes fiatalok egy részének imponál. Azelőtt az ifjúságnak a társadalmi etikett és etika normáit áthágó polgárpukkasztás, most pedig az iszlám radikális irányzata imponál. Az iszlám mint vallás azért, mert egyrészt az európai történelmi vallásokat kiüresedettnek és lélektelennek, embertől távolinak érzik, ugyanakkor az ifjúságnak, mint minden korosztálynak, kell valami emberközeleli lelki-vallási kötődés, és a külsőségekkel teli, elidegenedettnek érzett európai történelmi vallások helyett vagy az azokból kialakult szektákat, vagy pedig az iszlámot választják sokan maguknak. Ugyanakkor azzal is számolni kell, hogy a mai középgeneráció totális egoista, cinikus, kiüresedett gazdaságpolitikai elitjének mindennemű erkölcsi értéket tagadó szemlélete a felnövekvő generáció egy részét eme szemlélet elfogadására, másik részét pedig ennek elutasítására ösztönzi. Ebből az opponáló rétegből pedig igen sokan nem találják meg – bár keresik – a kiutat. Ebből is adódik az, hogy akik az iszlám radikalizmust és vallási világnézeti, valamint a politikai nihilizmust elutasítják, a szélsőjobb oldali ideológia és pártok irányába tolnak. Ezért is növekszik a szélsőjobb oldali pártok népszerűsége Európában.

Azt lehet megállapítani, hogy az egész euroatlanti civilizáció – ideértve az azonos neműek szexuális vonzalmának és az azonos neműek párválasztásának, házasodási igényének terjedését – mély dekadens válságban van, hasonlóképpen, miként ez a késő római császárkorban fennállott. Nyilván ebbe belejátszik az emberi faj túlszaporodása is. Fehéregerekkel történt kísérletek mutatták ki, hogy ha egy zárt térben egyenlő arányban maszkulin és feminin egyedeket helyeznek el, normális együttélés és szexuális érintkezés alakul ki közöttük. Ha viszont tovább növekszik e zárt térben az egyedek száma, agresszívvé válnak, és saját nemük irányában alakul át szexuális érdeklődésük. Így védekezik az állati és emberi közösség egyaránt a túlszaporodás ellen. Nem véletlen, hogy a Fülöp-szigetekre 2014 januárjában ellátogató Ferenc pápa – szakítva a katolikus egyház hagyományos tanításával – a szaporodás mérséklése mellett foglalt állást.

Úgy tűnik, hogy ezen a téren Európában az Egyesült Királyság, Németország és Magyarország folytat józan és kiegyensúlyozott gazdaság- és társadalompolitikát, amelyen belül Orbán Viktor kormányának általunk is érintett több hibája ellenére a polgári erkölcsnek megfelelő, kiegyensúlyozott középutas és az ország érdekeit alapvetően védő politikai irányvonalat visz (rezsicsökkentés, GMO-mentes élelmiszerekhez ragaszkodás, devizahitelek kivezetése és a még létezők forintosítása stb.).

Várhatóan a jövő generációjától függ mind az indokínai, mind a távol-keleti, mind pedig az euroatlanti társadalmak sorsa. Ha kialakul egy olyan társadalmi szellemiség, amely tolerálni tudja az olyan eltérő kulturális, világnézeti és gazdasági, valamint politikai rendszerbeli felfogásokat, amelyek a demokrácia és a jogállamiság talaján állnak, és amely képes a másik érdekeit elfogadva érdekösszhangot kialakítani, továbbá a saját természeti környezetének megóvása érdekében lemondani a civilizáció eddig biztosított kényelmeiről a fenntartható fejlődés, a reziliencia érdekében, akkor fennmaradhat glóbuszunk valamennyi kultúrája, civilizációja és társadalma. Ez esetben megmenekülhet az emberiség a saját környezetének tönkretételével összefüggő elpusztulásától.

JEGYZETEK

- ¹ Rudolf Stammler: *Theorie der Rechtswissenschaft*. Halle, 1923; Uő: *Richtiges Recht*. In: Begriff und Wesen des Rechts. Hrsg.: Mayhofer, Darmstadt, 1973; Félix Somló: *Juristische Grundlehre*. Leipzig, 1917; Georg Jellinek: *Gezets und Verordnung*. 1887; Uő: *Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte*. 1955; Ismertető értékelését lásd Peschka Vilmos: *Jog és Jogfilozófia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980, 80–84. o.
- ² Immanuel Kant: *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*. 1797. (Jogtanát [Rechtslehre] mint az erkölcsstan [Sittenlehre] egyik ágát a legfőbb erkölcsi követelmény [kategorikus imperativus] határozza meg: „Úgy cselekedj, hogy cselekvésed erkölcsi törvénné váljon.” [Peschka] In: *Jogi lexikon*. Szerk.: Lamm Vanda, Peschka Vilmos, KJK Kerszöv, 1999.
- ³ Rudolph von Jhering: *Der Zweck im Recht*. 4. Aufl., Verlag Breitkopf & Harter, Leipzig, 1904. Magyar követője Zsögöd Benő: *Fejezetek kötelemi jogunk köréből I*. 1902, 702. és köv. o., hivatkozás Peschka alapján. Ismertető értékelés Peschkánál, i. m. 394–396. o.
- ⁴ Alfred Verdross: *Zur Konstruktion des Völkerrechts*. Wien, 1919; Uő: *Das Problem des freien Ermessens und die Freiheitsbewegung*. Wien, 1914.

- ⁵ Vö. Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010, 6. fejezet 3. §, 61–63. o., 8. fejezet B. 8–9. §§, 92–99. o., 9. fejezet 1. §, 103–104. o.; Sály Pál: *Pogány birodalomból keresztény birodalom*. Szt. István Társulat, Budapest, 2009.
- ⁶ *Gaius intézményei*. Ford. Brósz Róbert, Budapest, 1990. soksz. ELTE ÁJK; Földi–Hamza, i. m. V., VI. és IX. fejezet 9. §.
- ⁷ Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1972, 51–66. o. (11–12. sz.), 93–101. o. (13–15. sz.); Osváth Gyula: *A vármegyei autonómia kifejlődése és a vármegyei tisztségviselők jogállása 1848-ig*. Első rész, 1–3. fejezet, Rimaszombat, 1912.
- ⁸ *Tanulmányok Werbőczy Istvánról – Studien über István Werbőczy*. Szerk.: Hamza Gábor, MF könyvek 21., Professzorok Háza, Budapest, 2001, lásd különösen Wilhelm Brauneder: *Werbőczy Tripartitum in Österreich*; Kubinyi András: *Werbőczy Mohács (1526) előtti politikai pályafutása*; Mezey Barna: *Der Verfasser eines ungarischen Rechtsbuches...*; Zlinszky János: *Werbőczy jogforrástana*.
- ⁹ Peschka, i. m. 26–68. o. (Thibaut és Savigny vitája).
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ Lásd René David: *A jelenkor nagy jogrendszerei*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1977, II. rész 3. cím (kontinentális jog), III. rész 1. cím (angol jog), 2. cím (amerikai jog).
- ¹² Vö. Dieter Krimphove: *Europäisches Arbeitsrecht*. Verlag Vahlen, Studienreihe Jura, München, 1996; Rolf Birk: *Internationales und Europäisches Arbeitsrecht*. In: Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht I., C. H. Beck Verlag, 2002.
- ¹³ Ez egyaránt vonatkozik a germán és a frankofón-latin jogra, és részben a skandináv jogrendszerre is.
- ¹⁴ Theo Mayer-Maly: *Individualarbeitsrecht*. Springer Verlag, Wien – New York, 1987, 22–26. o.
- ¹⁵ 1997. évi LXXX. tv. (tb-jogosultságról és -fedezetről), LXXXI. tv. (kötelező alap-nyugdíjbiztosításról), LXXXII. tv. (kötelező magán-nyugdíjbiztosításról), LXXXIII. tv. (kötelező egészségbiztosításról), 2011. évi CXCI. tv. (a rokkant és rehabilitációs ellátásról).
- ¹⁶ 1975. évi II. tv. (az egységes társadalombiztosításról). Tartalmi ismertetését adja Prugberger Tamás – Pongrácz Aladár: *Magyar és európai összehasonlító társadalombiztosítási jog*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001, 12–13., 45., 125–139. o.
- ¹⁷ 1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és ellátásról.
- ¹⁸ A német Sozialgesetzbuch 13 könyvet, illetve törvényt foglal magában: tb-kötelezettségek, -jogosultságok; képzési segély; foglalkoztatás-előkészítés; tb általános szabályok; betegbiztosítás; nyugdíjbiztosítás; öregségi nyugdíj; baleset-biztosítás; szociális kárt; gyermeksegély; szociális igazgatás; ifjúsági segély; szociális segély, lakás-hozzájárulás. Kasseler Kommentar; Fabók András – Prugberger Tamás: *Társadalombiztosítási jog*. Szt. István Társulat, Budapest, 2009, 18. o.
- ¹⁹ 2011. évi CXCI. tv.
- ²⁰ Kun Attila – Petrovics Zoltán: *A közszolgálati jog önálló fejlődésének kérdéseiről* és Hazafi Zoltán: *Új közszolgálati életpálya. A közszolgálat fejlesztésének jogi dimenziója*. Mindkettő in: *Közszolgálati életpálya és emberierőforrás-gazdálkodás*. Szerk.: Hazafi Zoltán, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2014; Prugberger Tamás: *A közszolgálat jogdogmatikai és rendszerelvű szerű egységes szabályozásának problematikája*. Új Magyar Közigazgatás, 2014/7., 1–8. o.
- ²¹ 2013. évi V. tv. (Új Ptk.), Első könyv, II. rész 3. cím (társasági jog) és IV. könyv (családi jog).
- ²² Prof. Weiss Emília DSc Mádl Ferenc akadémikussal szemben végig a családi jog külön törvénykönyvbe tétele mellett érvelt, és hasonlóan Prof. Sárközy Tamás DSc is a Vékás Lajos akadémikussal megkötött kompromisszumig a társasági jog önálló kódexszerű szabályozását látta jónak.
- ²³ Vö. Prugberger Tamás: *Az autonómia jelentősége és időszerűsége*. Valóság, 2010/11., 93. és köv. o. (az egyes államok önkormányzati rendszerére vonatkozó eredeti források megjelölésével).
- ²⁴ Hugo Grotius: *A háború és a béke jogáról*. Gondolat, Budapest, 1960.
- ²⁵ Lásd az 1. sz. jegyzet, továbbá Rudolf Stammler: *Wirtschaft und Recht*. Weil Verlag, Leipzig, 1896, 173. o. (hiv. Somló nyomán); Somló Bódog: *Jogbölcselet*. Prudentia Iuris sorozat, Bíbor Kiadó, Miskolc, 1995, 16–17., 34–36. o.; Gustav Radbruch: *Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht*. Süddeutsche Juristenzeitung, 1946; Peschka Vilmos: *Jog és érték*. Állam- és Jogtudomány, 1964/4., 592–596. o.; Ádám Antal: *Jogi és erkölcsi értékek az alkotmányos államban*. Állam- és Jogtudomány, 1964/4.; Uő: *Értékek és értékelméletek*.

- Társadalmi Szemle, 1997/5.; Uő: *A jogi értékek harmonizációja és versengése*. Polgári Szemle, 1997/5.; Prugberger Tamás: *A jogi értékek világa jogdogmatikai és jogrendszeri összefüggésben*. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Iuridica et Politica, Tomus XXXI., Uni-Press, Miskolc, 2013, 111–128. o.
- ²⁶ David, i. m. IV. rész; Muhammad bin Salih: *Jogok és kötelezettségek az iszlámban*. Aluat Iszlám Alapítvány, Miskolc, 1994; Jászó János: *Klasszikus iszlám jog, egy jogi kultúra természetjoga*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006.
- ²⁷ Pokol Béla: *Európa végnapjai. A demográfiai összeroppanás következményei*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2011.
- ²⁸ Radbruch, i. m.; Péteri Zoltán: *Gustav Radbruch és a realista jogfilozófia néhány kérdése*. In: Kritikai tanulmányok a modern polgári jogelméletéről. Szerk.: Szabó Imre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963, 349–401. o.
- ²⁹ Lásd *XX. század krónikája*. Officina Kiadó, 1960–69; Kutatószomj minden határon. Írta és összeállította: Peter Gödeke; 1970–79: Kétkedés és új távlatok. Írta és összeállította: Karl Reke; 1979–97: A holnap világa felé. Írta: Beatrix Gehlhoff.
- ³⁰ Uo. Karl Reke, 1331., 1335., 1419. o. (1991–1994) – balkáni háború.
- ³¹ Uo. Peter Gödeke, 979. o. az 1966-os hatnapos egyiptomi–izraeli háború. Értékelését lásd Prugberger Tamás: *Érdek és érdekegyeztetés a jogban*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001, 108–109. o.
- ³² Lásd a 29. jegyzetet.
- ³³ Lásd *XX. század krónikája*, i. m., 1990: 1990 után (A holnap világa felé). Írta: Beatrix Gehlhoff; 1991: Kitor a nyílt polgárháború, 1331. o.; 1992: Kék sisakosok érkeznek, 1335. o.; 1992: Kegyetlen balkáni háború, 1379. o.; 1994: A szerbek csak az erő szavát értik, 1419. o.
- ³⁴ Lásd Prugberger: Az autonómia jelentősége és időszerűsége, i. m.
- ³⁵ Harmat Árpád Péter: *A Krím félsziget rövid története*. Történelem Cikk. <http://tortenelemcikkek.hu/node/315>
- ³⁶ Az ukrainai „holodomor” (éhhálál) az 1932. november 9-i szovjet titkos termésbegyűjtési rendelet Molotov általi könyörtelen végrehajtása alapján. Ukrajna lakosságából 1932 és 1933 között 7–9 millió ember lett az éhhálál áldozata. Andrew Gregorovich: *Genocide in Ukraine 1933*. Part 4., Ukrainian Canadian Research & Documentation Centre, Toronto, 1998.
- ³⁷ Prugberger: Az autonómia jelentősége és időszerűsége, i. m. 93. és köv. o.
- ³⁸ Uo.
- ³⁹ Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás*. M. Kir. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942, 266–296. o.; Stipta István: *Törökvések a vármegyék polgári átalakítására*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995.
- ⁴⁰ *A regionális politika közigazgatási feltételei*. Szerk.: Horváth M. Tamás, Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest, 2004. (Lásd a tanulmánykötetben a szerkesztő írását, aki hét önkormányzati régióra osztaná az országot.)
- ⁴¹ Bővebben lásd Prugberger Tamás: *A magyar önkormányzati rendszer kialakításának elvi és gyakorlati kérdései*. Gazdaság és Társadalom, 1993/1–2., 78–124. o.; Uő: *A települési és a területi önkormányzat rendszere a mai tétéles jogi szabályozásban*. Gazdaság és Társadalom, 1993/3., 103–124. o.
- ⁴² Versicherung im Internationalen Vergleich. A. D. Zetner Verlag, Düsseldorf.
- ⁴³ Mivel a 2006. évi őszi önkormányzati választásokon a megyékben kizárólagosan, a településeken pedig többségben a Fidesz–KDNP nyert, a balliberális Gyurcsány-kormány belügyminisztere, Lampert Mónika kifejezetten e megoldás alkalmazását vetette fel pártjában. Hír TV közlése.
- ⁴⁴ A foglalkoztatási törvény (1991. évi IV. tv.) legutóbbi módosítása. Vö. Jakab Nóra – Prugberger Tamás: *A foglalkoztatás-elősegítés és igazgatás joga*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2013, 50–65. o.
- ⁴⁵ Mind a Horn-kormány által áterőltetett 1997. évi, különösen a kötelező magánnyugdíj bevezetése, mind az egészségbiztosítás bevezetésének a Gyurcsány-kormány általi kísérlete (visszavont 2009. évi I. tv.) komoly társadalmi ellenállásba ütközött.
- ⁴⁶ Ez elsősorban az 1997. évi LXXXI. és LXXXII. tv.-nyel történt kétszintű kötelező nyugdíjbiztosítás kialakítására és különösen a második pillérnek számító magánnyugdíjra vonatkozott. A Horn-kormány már nem mertte ugyanezt megtenni az egészségbiztosítással kapcsolatban a társadalom és az Öregok Tanácsa ellenállása miatt. Információ dr. Pongrácz Aladártól, az Öregok Tanácsa elnökségi tagjától.
- ⁴⁷ Vajda Zoltán, Kész Zoltán és Csillag István január végi és február eleji nyilatkozatai a Hír TV-nek és az ATV-nek, valamint az M1 *Az Este* című műsorában.
- ⁴⁸ Vö. Prugberger Tamás: *A nyugat-európai és a közép-kelet-európai országok privatizációinak jogi rendezéséről*. In: Ünnepi tanulmányok Gáspárdy László professzor 60. születésnapjára. Novotni Kiadó, Miskolc, 1997,

- 338–351. o.; Uő: *A jog működésének korlátai Magyarországon a gazdaság globalizált szociál-liberálkapitalista belső és külső környezetében*. Gazdaság és Társadalom, 2005/1., 34–49. o.; Uő: *Mennyiben eredményes a hazai privatizáció?* Gazdaság és Társadalom, 1993/5., 64–68. o.
- ⁴⁹ Lásd Prugberger Tamás: *A földtörvénynek, a szövetkezeti és az átmeneti törvénynek a kárpótlási törvénnyel összefüggő alkotmányosságát*. Gazdaság és Társadalom, 1995/1., 52–64. o.
- ⁵⁰ Dr. D. J. nyugat-dunántúli mgtsz-jogtanácsostól kapott információ, 1999.
- ⁵¹ 1991. évi XXV. tv. a kárpótlásról; Prugberger Tamás: *A nyugat-európai és a közép-európai...*, i. m. IV. kötet, 338–351. o.; Neumann László: *Privatizáció és foglalkoztatás*. Európai Fórum, 1992/4., 4–9. o.; Valentiny Pál: *Privatizáció és vagyonértékelés*. Európa Fórum 2., 1992/4., 39–48. o.
- ⁵² Lásd az előző jegyzetet.
- ⁵³ Lásd Prugberger, 48. jegyzetben hiv. hely.
- ⁵⁴ Lásd Bethlendi et al. 3. szám alatti, Kolozi Pál Péter 7. sz. alatti, Török Gábor 10. sz. alatti és Téglási András 11. sz. alatti tanulmányát, in: *A devizahitelezés nagy kézikönyve*. Szerk.: Lentner Csaba, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2015.
- ⁵⁵ Horváth Csaba László: *Törvények felett álló pénzügyintézetek?* Magyar Nemzet, 2015. április 4., 5. o.
- ⁵⁶ Károlyi Géza – Prugberger Tamás: *A magyar fizetésképtelenségi jog hatályos szabályozásának kritikai értékelése a nyugat-európai rendszerek tükrében*. In: *Bérgarancia és a csőd-, felszámolási eljárás reformja*. (Kutatást lezáró tanulmánykötet). Szerk.: Miskolczi Bodnár Péter, Prugberger Tamás, Novotni Kiadó, Miskolc, 2005, 135., 136–139. o.
- ⁵⁷ Uo.
- ⁵⁸ Lásd Bethlendi et al. 3. sz. alatti, Prugberger Tamás 12. sz. alatti, Nagy Zoltán 16. sz. alatti tanulmányát, in: *A devizahitelezés nagy kézikönyve*, i. m.